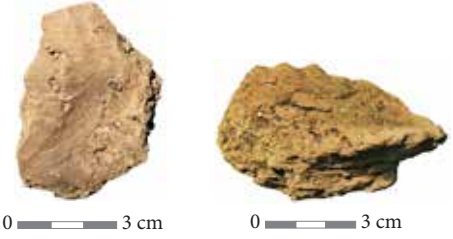

1 pav. Šurfe 5 0,6–1,1 m gylyje aptiktas papėdės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis. J. Sadausko nuotr.

Fig. 1. The settlement cultural layer discovered at a depth of 0.6–1.1 m in test pit 5 at the foot of the hillfort.

2 pav. Archeologiniai radiniai – lipdytos keramikos dirbinio šukė ir molio tinkas. S. Sprindžio nuotr.

Fig. 2. Archaeological finds: a sherd of hand built pottery and clay daub.

Šurfuose 2–4 piliakalnio laikotarpio radinių neaptikta, tačiau apatinis grunto horizontas, remiantis stratigrafiniu išsidėstymu ir šurfe 5 aptiktais radiniais, gali būti siejamas su I tūkst. – II tūkst. pradžioje piliakalnyje ir jo papėdės gyvenvietėje vykdyta ūkine veikla.

Šurfuose 1, 6–9 archeologinę vertę turinčio kultūrinio sluoksnio nefiksuota, neaptikta ir pavienių radinių. Čia tirti tik dirvožemio ir XX a. datuojami grunto sluoksniai. Įžemis – molis – tyrimų metu pasiektas 0,3–1,6 m gylyje.

The Settlement at the foot of the Kalvaliai Hillfort

In 2020, 9 test pits (9 m^2) were excavated in the settlement at the foot of Kalvaliai Hillfort (Šilalė District, West Lithuania). This settlement's cultural layer, which dates to the 1st – early 2 millennium, was discovered in some of the test pits (Fig. 1). The layer contained a sherd of hand-built pottery with a smooth surface and two pieces of clay daub (Fig. 2).

Eglė Šatavičė, Egidijus Šatavičius

Grikapėdžio senovės gyvenvietė

Grikapėdžio senovės gyvenvietė (Birštono sav., Birštono sen.) įkurta Verknės žemupio kairiajame kranto vingyje ant antros ir iš dalies pirmos viršsalpinės terasos. Antros viršsalpinės terasos paviršius nežymiai nuolaidėja ŠV ir ŠR kryptimi upės link. ŠV pusėje vietovės paviršius staigiau nuolaidėja daugiau nei 4 m, pažemėdamas iki pirmos viršsalpinės terasos ir salpos lygio, o ŠR ir PV pakraščiai užsibaigia statokais buvusių pakrančių skardžiais su senvagėmis, puslankiu įsigraužusiomis į terasos šonus. Taigi, kadaise gyvenvietė egzistavo savotiškame eroziniame kyšulyje kiek išplatėjusiu galu, giliai įsiterpusiame į Verknės slėnį (1 pav.). Vietovės paviršius gyvenvietės ribose yra smėlingas, PR pusėje pereina į molingą aukštesnio lygio terasinę lygumą, o ŠV baigiasi pažliugusia smėlinga–žvyringa salpa (2 pav.).

Gyvenvietė kaip radimvietė žinoma maždaug nuo 1990 m., kai ardomame smėlingame paviršiuje rasta pavienių titnago ir keramikos radinių. Gyvenvietės teritorija XX a. 8 dešimtmetyje stipriai sužalota tiesiant senąjį dujotiekį bei vėliau nuolat mineralizuojant šios trasos paviršių. Nemaža dalis gyvenvietės jau nuplauta

1 pav. Grikapėdžio gyvenvietės LiDAR planas su pažymėta objekto teritorija (raudonas daugiakampis), dujotakio ašine linija (mėlyna linija) ir tyrimų zona (rudas stačiakampis). E. Šatavičiaus brėž.

Fig. 1. A LiDAR plan of Grikapėdis Old Settlement showing the object's territory (red polygon), gas pipeline axial line (blue line), and investigation zone (brown rectangle).

2 pav. Gyvenvietės ir tyrimų trasos vaizdas iš kito Verknės kranto. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 2. View of the settlement and investigated utility trench from the opposite bank of the Verknė.

kilpuojančios Verknės, ypač ŠRR pusėje, kur esantis mišku apaugęs statusšlaitas su užpelkėjusia senvage apačioje vietos gyventojų vadinamas Senaverkne. Upė čia tekėjo dar XX a. viduryje. Be to, dalis gyvenvietės paviršiaus sunaikinta nedidelio smėlio ir žvyro karjero ir stambių bulviarūsių.

2020 m. balandžio mėnesį tiesiant LLDJ dujotiekį ir nukasus trasos viršutinį dirvožemio sluoksnį, maždaug 85 m ilgio, 10–12 m pločio atkarpoje (tarp piketų 843+15 ir 844+00) rasta daug smulkių keramikos trupinių ir titnago radinių. Šioje dujotiekio trasos atkarpoje buvo ištirti 4 šurfai (po 1 m^2 dydžio). Šurfai 1–3 tirti minėtos trasos ŠV dalyje, kur identifikuotas 10–25 cm storio pilko–rudo smėlio dalinai perklostytas kultūrinis sluoksnis su archeologiniais radiniais bei įžemyje atsidengusiomis dėmėmis. Teritorija buvo pažeista ankstesnio dujotiekio statybos metu. Tačiau šios trasos vidurinėje dalyje tirtame šurfe 4 atidengtas iki 40 cm storio gerai išlikęs ir nejudintas kultūrinis sluoksnis (rudas smėlis) su ypač gausiomis lipdytinių molinių indų šukėmis ir pavieniais titnago radiniais. Iš viso 1 m^2 dydžio šurfe rastos 53 lipdytinių molinių indų šukės, 6 molio tinko trupiniai ir 3 titnago radiniai. Tikėtina, kad šurfas pataikė į buvusio pastato vietą, nes kultūrinio sluoksnio gruntas viršutinėje šurfo dalyje priminė buvusio pastato aslą.

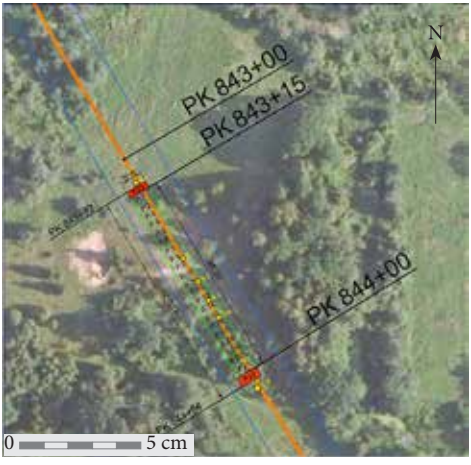
Žvalgymų ir žvalgomųjų tyrimų metu nustačius, kad statomo dujotakio trasoje yra išlikęs senovės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis su dideliu kiekiu vertingų radinių, tų pačių metų liepos–rugsėjo mėnesiais KPIP vykdė šios gyvenvietės detaliuosius tyrimus. Iš viso ištirtas 92 m ilgio, 10 m pločio ruožas (tarp piketų 843+12 ir 844+04), t. y. 920 m^2 plotas, ir 3 papildomi šurfai (po 1 m^2) trasos abiejuose galuose. Visas tiriamas ruožas buvo suskirstytas į 23 plotus, kiekvienas 40 m^2 dydžio (tik plotas 21 yra 50 m^2, o plotas 23 – 30 m^2 dydžio) (3 pav.).

Siekiant suvaldyti lengvame ir smėlingame nuolaidžiame paviršiuje iš didelio paviršiaus ploto atitekančius kritulių vandens srautus ir išvengti galimų kultūrinio sluoksnio sužalojimų,

kiekvienas plotas tirtas juos dalijant į 2 arba 4 atskiras perkasas. Kasinėjimų metu ištirtų plotų galinės sienelės buvo visiškai užkasamos, taip išvengiant didesnių aplinkinio kultūrinio sluoksnio sužalojimų dėl klimato sąlygų eroduojant perkasų sienelėms bei vėliau dujotakio statybų metu važinėjant sunkiajai technikai ir klojant dujų vamzdį.

Tyrimų metu gyvenvietėje po ilgalaikio arimo bei intensyvios erozijos suardytu 20–50 cm storio dirvožemio sluoksniu aptiktas vidutiniškai nuo 5 iki 40 cm storio smėlingas geltonos–rusvos spalvos kultūrinis sluoksnis. Tirtose perkasose kultūrinis sluoksnis bemaž tolygiai storėjo ŠR kryptimi, o ties perkasų PV sienele jis daug kur buvo gerokai plonesnis ar net nežymus. Storiausi kultūriniai sluoksniai aptikti ties ištirtos trasos abiem galais, kur buvo iki 70–110 cm storio. Trasos PR pusėje (plotai 19–21) nustatytas kultūrinio sluoksnio sustorėjimas siejamas su buvusiu sekliu senvaginiu pažemėjimu, kuris toliau į PR (plotai 21 ir 22) gana staigiai aukštėja ir iškyla į paviršių, o gruntas čia tampa visiškai molingas. Nustatyta, kad ši senvaginė loma užsipildė iš aukščiau suneštu molingu–smėlingu gruntu jau šioje vietoje egzistuojant gyvenvietei. Taip pat pastebėta, kad daugiau radinių plotuose nuo 19 iki 21 aptikta kiek žemiau dirvožemio sluoksnio.

Tirto ruožo ŠV pakraštyje (plotai 1 ir 23) atidengta keletas kultūrinio sluoksnio horizontų, siejamų su upės potvyniais, kritulių nuoplova ir priešistoriniais laikais žmogaus sukelta šlaito paviršinių gruntų erozija. Čia stebėta tokia stratigrafija (4, 5 pav.): viršuje slūgsojo 18–45 cm storio arimo suardytas pilko dirvožemio sluoksnis, žemiau paeiliui dengėsi 7–18 cm storio rudo smėlingo grunto sluoksnis, 12–20 cm storio tamsiai pilkas iškastinio dirvožemio sluoksnis, vėl 15–35 cm storio rudo smėlingo grunto sluoksnis ir vėl 8–17 cm storio tamsiai pilkas

3 pav. Tirtų plotų išsidėstymo schema Grikapėdžio senovės gyvenvietėje: 1 – detaliųjų tyrimų plotas; 2 – papildomas detaliųjų tyrimų plotas; 3 – tirti šurfai; 4 – dujotiekio ašis; 5 – darbų zonos ribos. E. Šatavičiaus brėž.

Fig. 3. Layout of the investigated areas in Grikapėdis Old Settlement: 1 – excavated area; 2 – additional area excavated; 3 – test pits; 4 – gas pipeline axial line; 5 – boundaries of the work area.

iškastinio dirvožemio sluoksnis, kuris pačiame ŠV pakraštyje sustorėjo ir, atrodo, jungėsi su aukščiau esančiu tokiu pat sluoksniu; žemiau jų slūgsojo iki 8–15 cm storio šviesiai pilko margo grunto horizontas, po kuriuo dengėsi iki 15 cm storio rudas aleuritingas gruntas (abu sluoksniai aptikti tik pačiame trasos ŠV gale), dugne dengėsi gana kietas balkšvas aleuritingas smėlis, kuris giliau 30 cm darėsi itin tankus ir kietas. Visuose šiuose išvardytuose horizontuose rasta archeologinių radinių, kurių ženkliai mažėjo upės kryptimi.

Tirto ruožo įvairiuose kultūrinio sluoksnio lygiuose atidengta apie 40 stambesnių objektų: ūkinių duobių, židinių, stulpaviečių, buvusio pastato aslos liekanų, šulinukas ir kitų įvairių dėmių. Tyrimų metu identifikuotos 2 ilgųjų

4 pav. Tirto ruožo ŠV galo plotuose 23 ir 1 ŠR sienelė. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 4. The NE wall in areas 23 and 1 at the NW end of the investigated strip.

tikriausiai stulpinės konstrukcijos pastatų vietos. Pirmasis iš jų išsiskyrė itin ryškiu kultūriniu sluoksniu, kuris buvo juodai rudai balkšvai margas. Atidengta kultūriniu sluoksniu užpildyta įduba buvo apie 5–6 m pločio ir iki 40–60 cm gylio žemiau perarto dirvožemio sluoksnio. Įduba išilginiame pjūvyje buvo iki 7–8 m ilgio ir PV kryptimi palaipsniui aukštėjo ir seklėjo, kol jos žymės visiškai pranyko aplinkiniame kultūriniame sluoksnyje. Išilgai pastato įdubos centrinės dalies vienoje linijoje buvo išsidėsčiusios 4 stambokos iki 50–60 cm skersmens dėmės – galbūt pastato stogą laikiusių stulpų liekanos (6 pav.).

5 pav. Ploto 1 ŠV dalis. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 5. The NW part of area 1.

Antrojo pastato vieta lokalizuota maždaug už 10 m į PR. Jo aslos (įdubos) kontūras buvo mažiau aiškus ir ženkliai seklesnis, tačiau išsiskyrė įvairių objektų gausa. Pastato kontūro viduje atidengti 6 stambūs objektai: beveik

6 pav. Žemiau pastato 1 aslos atidengtos 4 ovalios dėmės – spėjami pastato centrinės dalies stulpai plote 12. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 6. 4 oval stains: suspected poles in the central part of a building, that were unearthed below the packed earth floor of building 1 in area 12.

7 pav. Pastato 2 aslos fragmentas su ūkinėmis duobėmis plote 16. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 7. The part of the packed earth floor of building 2 with storage pits in area 16.

8 pav. Pastato 2 aslos fragmentas ir židinys 1 plote 17. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 8. The part of the packed earth floor of building 2 and hearth 1 in area 17.

apskritimo formos 75–110 cm skersmens du ar trys židiniai ir 3 stambios ūkinės duobės, dalis kurių viršuje buvo susijungusios į bendrą stambią dėmę (7, 8 pav.). Po vienu iš židinių anksčiau buvo iškasta iki 1,1 m skersmens duobė – šulinys ar podėlis. Šio objekto dugnas pasiektas apie 1,8 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Židiniuose ir ūkinėse duobėse gausu lipdytų indų šukių, perdegusių riedulių skeveldrų (9 pav.).

Ištyrus 23 plotus surinkta apie 10 tūkst. įvairaus dydžio lipdytos keramikos šukių brūkšniuotu, lygiu ir gludintu išoriniu paviršiumi, apie 2 tūkst. įvairių titnago radinių (nuoskalų, skelčių, skaldytinių, gremžtukų, strėlių antgalių, specialios paskirties dirbinių, dirbinių fragmentų, kaltelių, ylų–grąžtų), apie 1000 įvairaus dydžio degto molio–tinko trupinių. Aptikta ir nedaug smulkių degusių kauliukų, akmeninių dirbinių bei geležinio peilio viršūnės fragmentas. Kultūrinio sluoksnio išplitimo teritorijoje gausų perdegusių ir suskeldėjusių nedidelių

9 pav. Plote 17 pastate 2 ar šalia jo atidengto židinio 2 pjūvis su puodų šukėmis. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 9. The cross-section of hearth 2 and its potsherds in or beside building 2 in area 17.

riedulių bei jų atplaišų. Tirtame ruože radinių daugėjo PR ir ŠR kryptimis bei kiekybiniu aspektu puikiai koreliavo su tirto kultūrinio sluoksnio storiu.

Sprendžiant iš tyrimų metu surastų radinių tipologinių ir technologinių kriterijų, šioje vietoje gyventa keletą kartų. Pavieniai storiau patinuoti titnago radiniai bei įkotinio antgalio fragmentas rodo, kad pirmą kartą žmonės šioje vietoje apsistojo finalinio paleolito pačioje pabaigoje – prieš 11 tūkst. metų. Dar keletą kartų žmonės čia apsistojo mezolito – ankstyvojo neolito laikotarpiu. Tai liudija negausiai aptinkami pavieniai mikrolitai (ašmenėliai su užbukinta nugarėle, trapecija, mikrorėžtukas, nuo kūginių skaldytinių nuskeltos ar nuspaustos skeltės), o šių gyvenviečių vietos, matyt, buvo kiek atokiau nuo dabartinės tyrimų trasos. Intensyviau čia gyventa bronzos amžiaus pradžioje (XIX–XV a. pr. Kr.), kai vietomis susiklostė apatinis kultūrinis horizontas. Šiam laikotarpiui skirtinos lipdytinių molinių indų šukės su horizontalių virvučių įspaudais,

10 pav. Radiniai: 1, 2 – titnaginiai plokščiai retušuoti lapo formos antgaliai su ryškia įkote; 3 – brūkšniuotosios keramikos molinio indo šukė, puošta šonine briauna; 4 – lipdyto molinio indo lygiu išoriniu paviršiumi šukė, puošta šonine briauna ir karbuotu angos pakraščiu; 5–7 – brūkšniuotosios keramikos molinių indų šukės; 8–12 – lipdyta juodoji keramika lygiu ar gludintu išoriniu paviršiumi. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 10. Finds: 1, 2 – flat flint points with a retouched leaf shape and clear tang; 3 – a decorated rim-wall sherd of brushed pottery; 4 – a sherd of hand built pottery with a smooth exterior surface decorated with a side ridge and fluted rim; 5–7 – sherds of brushed pottery; 8–12 – hand built black pottery with a smooth or burnished exterior surface.

nemaža dalis titnago radinių, tarp kurių rasta netaisyklingų skaldytinių, keletas trikampių ir lapo formos antgalių su įkote ir plokščiai retušuotais paviršiais (10: 1, 2 pav.), šlifuoto kirvelio šoninė nuoskala bei, atrodo, akmeninio gyvatgalvio kaplio penties smaigalys. Tačiau intensyviausiai šioje vietovėje gyventa ankstyvojo geležies amžiaus pabaigoje (II–I a. pr. Kr. ar I a. pačioje pradžioje). Šiam laikotarpiui priskiriamas beveik visame eroziniame terasiniame kyšulyje aptinkamas viršutinis kultūrinis sluoksnis su gausiomis lipdytų molinių indų šukėmis brūkšniuotu bei lygiu išoriniu paviršiumi (10: 3–7 pav.) ir redukcinėje aplinkoje degtais indais lygiu ar šlifuotu išoriniu paviršiumi (10: 8–12 pav.). Indų pakraštėliai profilyje yra tiesūs, nežymiai atlenkti išorėn arba su suformuota ryškesne ar mažiau ryškia briauna žemiau pakraštėlio. Indo angos lūpa gali būti smailėjanti, smailėjanti išorėn, priplota, priplota su išspaudom į šonus, ar tolygiai užapvalinta (tokia pakraštėlių įvairovė gali rodyti buvus epizodinius apgyvendinimo etapus ir iš kiek ankstesnių laikų). Dalis šių indų žemiau angos arba šoninėje briaunoje puošti nedidelėmis sekliomis duobutėmis, daugmaž rombo formos įspaudų, sudarytų iš 4–5 smulkesnių duobučių, juosta. Kelių indų angos briauna puošta horizontaliai karbuotu pakraščiu (10; 4 pav.). Taip pat šiam etapui priskiriama ir dalis titnago radinių (naudota bipolinė technika), pavieniai degintiniai kauliukai, keletas akmens dirbinių (rieduliukai gludintu paviršiumi). Tam tikra ūkinė veikla kyšulio teritorijoje verstasi ir XIX a. – XX a. I pusėje: atidengta stambi duobė su gausiomis anglimis, paviršiuje pasitaiko pavienių to meto žiestų indų šukių.

Grikapėdžio senovės gyvenvietė yra tipiška Pietų Lietuvos smėlinė gyvenvietė su savais pliusais ir minusais: smėlingas gruntas leido formuotis storesniam kultūriniam sluoksniui, didesniam skaičiui įvairių objektų, tačiau lengvos sudėties gruntai lengviau eroduojami ir pažeidžiami įvairių bioturbacinių procesų. Tai puikiai atsispindi atliktuose įvairių atidengtų objektų ^{14}C datavimuose. Iš viso atlikta 20 radioaktyviosios anglies datavimų (datuoti 17 objektų angliukų mėginiai ir 2 objektų miežių grūdai), iš kurių 5 datos buvo ženkliai pajaunintos į žemesnius sluoksnius „prasisunkusių“ vėlyvų angliukų, o 15 mėginių datos atitiko tyrimų metu nustatytus apgyvendinimo etapus ar ūkinės veiklos epizodus. Iš jų dvi gautos datos siekia ankstyvojo mezolito laikotarpį: 8549–8304 m. pr. Kr. (9219±34 BP) (FTMC–GI53–12) ir 7940–7895 m. pr. Kr. (8722±35 BP) (FTMC–GI53–12), viena bronzos amžiaus pabaigą – 1014–844 m. pr. Kr. (2796±26 BP) (FTMC–KV66–14) ir 10 ankstyvojo geležies amžiaus II pusę ir pabaigą (tarp 382–199 m. pr. Kr. (2221±26 BP) (FTMC–KV66–7) ir 89–76 m. (2014±26 BP) (FTMC–KV66–9). Dar dvi datos atspindi XIX a. vykusią ūkinę veiklą. Medžio anglies gausi duobė ir anglinga dėmė atitinkamai datuotos 1667–1905 (150±26 BP) (FTMC–KV66–6) ir 1683–1954 m. (113±26 BP) (FTMC–KV66–16).

VU Bioarcheologijos tyrimų centre buvo atlikti 7 svarbesnių ir geriau išlikusių objektų makrobotaniniai tyrimai (iš 5 objektų pristatyta po 20 l, o iš dviejų – 40 l grunto). Iš grūdinių augalų aptikta paprastojo (plikojo, šešiaeilio) miežio, sėjamojo rugio, italinės šerytės, sėjamojo žirnio ir tikrosios soros grūdų bei stiebo makroliekanų. Šiuo metu Grikapėdžio senovės gyvenvietė yra plačiausiai ir visapusiškiausiai tyrinėtas Brūkšniuotosios keramikos kultūros objektas visoje Pietų Lietuvoje.

Grikapėdis Old Settlement

Grikapėdis Old Settlement (Birštonas Municipality) was founded on the first – second terraces above the flood plain on the left bank

of a bend in the Verknė. This area is now a long sandy erosional protuberance that projects deeply into the river's path (Figs. 1, 2). In 2020, due to the construction work in laying the pipeline, the KPIP conducted an archaeological investigation of this settlement. In all, a 92 m long, 10 m wide strip (920 m^2) and 3 additional test pits (1 m^2 each) at both ends of the utility trench (Fig. 3) were excavated.

The investigation at the settlement revealed a sandy cultural layer, 5–40 cm thick on average, but up to 70–110 cm thick at the ends of the investigated strip, under a 20–50 cm thick plough layer that had been damaged by long-term ploughing and intense erosion (Figs. 4, 5). It identified about 40 larger structures (storage pits, hearths, postholes, the remains of a former building's packed earth floor, a small well, and other various stains), 20 of which were radiocarbon dated and 8 subjected to macrobotanical analysis. The investigation identified 2 long and slightly sunken building sites, the first of which was about 5–6 m wide (only a 7–8 m long section was excavated) with a cultural layer up to 40–60 cm thick (Fig. 6); the second of which had less clear depression contours, but an abundance of various structures: 6 large objects (hearths and storage pits) joined by a former packed earth floor to a general stain (Figs. 7, 8). The hearths and storage pits yielded an abundance of sherds of hand built pottery and fragments of burnt cobbles (Fig. 9). The excavation of 23 areas yielded about 10,000 various sized sherds of hand built pottery with brushed, smooth, and burnished surfaces, about 2000 various flint finds, about 1000 fragments of burnt clay daub, a small quantity of small burnt bones, stone artefacts, and part of the back of an iron knife.

The isolated thicker flint finds with a patina and the tanged point fragment show that people stopped at this location for first time at the very end of the Final Palaeolithic 11 millennia ago. People stopped here several times more in the Mesolithic – Early Neolithic as shown by the isolated sparse corresponding microliths (small blades with a blunt back, the trapezium microblade, the micro-burin, and blades knapped from a conical core). The location was inhabited more intensively in the early Bronze Age (19th–15th centuries BC) when the lower cultural layer formed in places. The sherds of hand built pottery with horizontal cord impressions, a large part of the flint finds including the irregular cores and several triangular and leaf-shaped tanged points with flat retouched surfaces (Fig. 10: 1, 2), and the pointed top of a snaked-headed stone hoe should be ascribed to this period. This location was inhabited the most intensively at the end of the Early Iron Age (2nd–1st century BC or early 1st century AD). The upper cultural layer, which was found almost everywhere in the erosional terraced peninsula and contained abundant sherds of hand built pottery with brushed and smooth exterior surfaces (Fig. 10: 3–7), sherds of reduction fired pottery with smooth or burnished exterior surfaces (Fig. 10: 8–12), some flint finds, isolated burnt bones, and several stone artefacts should be ascribed to this period.

Eglė Šatavičė

Jovaišonių senovės gyvenvietė

2020 m. pradėti LLDJ statybos darbai. Dujotiekis bus tiesiamas ir per Jovaišonių bei Dubenkos kaimų laukus (Alytaus r., Alytaus sen.), kur 2020 m. vykdyti detalieji tyrimai Jovaišonių senovės gyvenvietėje. Ji lokalizuota 2020 m., kai